

A nemzetipark-igazgatóságok iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos tevékenysége és tapasztalatai

LIPKA Borbála¹, BODÓ Márton², VARGA Attila², FARKAS Gabriella³, MALATINSZKY Ákos¹

¹Szent István Egyetem, Természetvédelmi és Tájgazdálkodási Intézet, Természetvédelmi és Tájökológiai Tanszék

2103 Gödöllő, Páter K. u. 1., e-mail: borbala.lipka@gmail.com

²Eszterházy Károly Egyetem, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 1074 Budapest, Rákóczi út 70-72.

³2053 Herceghalom, Széchenyi utca 27.

Kulcsszavak: iskolai közösségi szolgálat, jó gyakorlatok, környezeti nevelés, nemzetipark-igazgatóság, természetvédelem

Összefoglalás: A 2012-2013-as iskolai tanévben bevezetett iskolai közösségi szolgálat (IKSZ) program és a nemzetipark-igazgatóságok együttműködését vizsgáltuk annak érdekében, hogy a rendszer indulása óta eltelt hat évben összegyűlt tapasztalatokat értékelve javaslatokat fogalmazunk meg a jövőre vonatkozóan. A tíz hazai nemzetipark-igazgatóság közül nyolc fogad középiskolás diákokat közösségi szolgálatra, legtöbbször a program kezdete óta. A küldő intézmények száma 8 és 50 között változik igazgatóságonként; szinte mind az adott igazgatóság működési területén található. Évente 20 és 700 közötti számú diákot fogadnak (utóbbi esetben csoportosan érkeznek). Valamennyi igazgatóságnál jártak olyan diákok is, akik csak néhány órát töltöttek ott az IKSZ keretein belül, és olyanok is, akik akár mind a kötelezően előírt 50 órát. Alapvetően minden igazgatóság a következő tevékenységekbe vonja be a diákokat: segítségnyújtás rendezvényeken, táborokban, látogatóközpontokban; természetvédelmi kezelési, felmérési, monitorozási, illetve karbantartási munkák. Az igazgatóságok többsége az iskolai közösségi szolgálattal elsősorban a környezeti nevelés, szemléletformálás eszközeként tekinti, mely kapcsolódási pontot jelent az egyébként kevésbé elért középiskolás korosztály felé. Részletesen bemutatunk néhány, szemléletformálási szempontból jó gyakorlatot.

Bevezetés

Az iskolai közösségi szolgálat (IKSZ) keretein belül Magyarországon minden érettségi előtt álló középiskolás diáknak 50 órányi közösségi szolgálattal kell teljesítenie. A program kereteit a 2011. évi CXCV törvény a nemzeti köznevelésről szabályozza. A törvény szerint a közösségi szolgálat „szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozása”. A diákok tanítási napokon egy alkalommal legkevesebb egy, legfeljebb három, míg tanítási napokon kívül legkevesebb egy, legfeljebb öt órát számolhatnak el, amibe az utazás nem számít bele. A program hazai bevezetésének célja, hogy a középiskola befejezésével a diákok olyan aktív állampolgárokként kezdjék meg felnőtt életüket, akik tisztában vannak vele, hogy az egészséges társadalom és az egészséges környezet működéséért minden állampolgárnak felelősséget kell vállalnia, aktívan kell tennie értük. A formális, és legtöbb esetben frontális oktatásban megjelenő tantárgyak tananyagai sokszor izolálódnak a mindennapi élet tapasztalataitól, aminek következtében a diákok egyre kevésbé mozognak otthonosan közvetlen közösségük „történeti, fizikai, gazdasági, kulturális közegében” (Bodó 2015). Különösen igaz lehet ez a természettel való kapcsolatukra is (Köszegi et al. 2015), hiszen a tantárgyak többségét a négy fal között ülve, távol a természettől tanulják, és a formális oktatás keretein belül kevés lehetőségük van kapcsolódni a közvetlen természetes környezethez.

Az első közösségi szolgálattal végző diákok 2012 őszén próbálhatták ki magukat egészségügyi, szociális, jótékonyági, oktatási, kulturális és közösségi, sport és szabadidős, katasztrófavédelmi, illetve környezet- és természetvédelmi területen. Utóbbi téren a magyar nemzetipark-igazgatóságok fontos szereppel bírnak a középiskolás diákok fogadásában. A

rendszer indulása óta eltelt hat évben elegendő tapasztalat gyűlt össze a nemzetipark-igazgatóságoknál mind szervezési, mind adminisztrációs, mind feladatkiosztási szempontból ahhoz, hogy azokat közreadva értékeljük a jelenleg alkalmazott gyakorlatot, valamint javaslatokat fogalmazzunk meg a jövőre vonatkozóan. Ilyen irányú vizsgálat korábban nem készült, emiatt időszerű feladatra vállalkoztunk. Kutatásunk során az alábbi kérdésekre szerettünk volna választ kapni:

- Milyen motivációból fogadnak közösségi szolgálatra érkező diákokat a hazai nemzetipark-igazgatóságok?
- Hogyan történik a közösségi szolgálat szervezése, és ez mennyi energiát, időt, humán erőforrást vesz igénybe?
- Milyen feladatokba tudják bevonni a fiatalokat?
- Mennyire kifizetődő számukra a közösségi szolgálatos diákok fogadása?
- Mely területeken van javaslatuk a rendszer fejlesztésére?

A közoktatás szerepe a 21. században már messze nem korlátozódik csupán lexikális tudás átadására: az iskoláknak fontos szerepük van a diákok kompetenciáinak és társas képességeinek fejlesztésében, szemléletük formálásában, és az aktív állampolgárságra nevelésben. Ennek egyes elemei a Nemzeti Alaptantervnek is a részét képezik. A formális oktatás egyik nehézsége, hogy az egymástól élesen elválasztott tantárgyak tananyagai sokszor elszigetelődnek a mindennapi valóság tapasztalataitól, az oktatók és a diákok is elidegenednek az adott közösség fizikai, gazdasági, történeti, kulturális környezetétől, ahelyett, hogy otthonosan mozognának benne (Bodó 2015). A környezeti nevelés fontosságát, a környezet megóvásában és a természeti erőforrások megfelelő felhasználásában betöltött szerepét már az 1970-es évek elején felismerték, belátva, hogy szemléletformálás és ismeretterjesztés nélkül nem érnek célra a kutatók figyelmeztetései (Čeřovský 1971). Nemzetközi kutatások ugyanakkor azt is bizonyították, hogy a diákok attitűdjében, környezetvédelemhez való hozzáállásában és aktivitásában az aktív részvételükkel, terepen megvalósuló programok – nemtől és értelmi képességektől függetlenül – jóval nagyobb pozitív irányú változást képesek előidézni, mint a hagyományos módon, tantermi órák keretei közt megvalósuló foglalkozások (Karema et al. 2010, Huy és Sharma 2017). Az IKSZ bevezetésének célja az volt, hogy ezt a szakadékot áthidalva a középiskolából kikerülő diákokat olyan aktív és tudatos állampolgárokká neveljék, akik nemcsak érzékenyek a környezetükben megjelenő társadalmi és környezeti problémákra, hanem azt is tudják, hol és hogyan tudnak bekapcsolódni ezek megoldásába, nagyobb eséllyel köteleződnék el egy olyan ügyért, mely a „közös jót” szolgálja, nem csak az egyéni érdekeket (Bertomeu és Gonzales 2014, Hnydorn 2007). A közösségi szolgálat továbbá lehetővé teszi, hogy az iskolapadból felállva a diákok személyes és szociális kompetenciáikat is fejlesszék, képesek legyenek új kihívások kezelésére, megtanuljanak aktívan és konstruktívan együttműködni másokkal, valamint megértsék, hogy különböző közösségek tagjaként nem csak magukért, hanem egymásért és a környezetükért is felelősek (Demokratikus Ifjúságért Alapítvány 2012). Európa egyes részein, illetve az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában a középiskolás és egyetemi korosztály számára szervezett közösségi szolgálati tevékenységek régóta az oktatási rendszer részét képezik. A program bevezetésének célja ezekben az országokban elsősorban az volt, hogy a középiskolás diákok számára lehetőséget biztosítsanak a társadalmi problémák megismerésére, és fellendítsék a társadalmi elkötelezettséget (Knowledge Development Center 2007). Közösségi szolgálat-jellegű tevékenységek bevezetésével egyre több egyetemen is próbálkoznak, ezzel igyekeznek motiválni a diákokat a tanulmányaik iránti nagyobb fokú elköteleződésre, miközben a közösség számára hasznos tevékenységeket is végeznek (Ching 2018, Hodges 2016).

Fontos megemlíteni, hogy az IKSZ nem számít közérdekű önkéntességnek, így a közérdekű önkéntességről szóló törvény (2005. évi LXXXVIII törvény a közérdekű önkéntességről) hatálya nem terjed ki rá. Az IKSZ pedagógiai eszköz, melynek pedagógiai célja van, ez pedig egyértelműen elkülöníti az önkéntességtől. A közösségi szolgálat során a hasznos célért végzett munka egy pedagógiai folyamatba ágyazódik, melynek tanulási célja és saját módszertana van. Utóbbi három részből áll: felkészítés, tevékenység, feldolgozás. A felkészítés célja, hogy felmérésre kerüljön, hogy a diákok miért az adott tevékenységet választották, mit várnak tőle, mi a motivációjuk, illetve hogy pontos tájékoztatást kapjanak a tevékenységről, és arról, hogy a rájuk bízott feladat hogyan segíti a fogadó intézmény munkáját (Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet 2016). A felkészítés alapvetően a koordináló pedagógus feladata, azonban célszerű bevonni a későbbiekben közreműködő szakembert is, hogy a diák minél pontosabb tájékoztatást kapjon. A közösségi szolgálathoz kapcsolódó pedagógiai módszertan egyik fontos eleme, hogy a diákoknak lehetőségük van reflektálni az ott történetekre, a feldolgozás és reflexió levezénylése pedig szintén a koordináló pedagógus feladata (Bodó 2015). Fontos kiemelni, hogy a közösségi szolgálatot végző diákokra csak olyan feladat bízható, melynek hiánya nem okoz fennakadást a fogadó intézmény napi működésében (Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet 2016).

Környezet- és természetvédelmi szemszögből nézve az IKSZ keretében a diákok kipróbálhatják magukat pl. különböző kétkézi munkákban, amelyek során nemcsak a különböző képességeik fejlődnek, de azt is megtapasztalhatják, hogyan tudnak hasznosan és aktívan tenni a saját környezetükért, a természetért. A környezet- és természetvédelmi téren végzett közösségi szolgálatnak fontos aspektusa a szemléletformálás, a tudatosságra nevelés és a környezeti érzékenyítés, mely megalapozza a részt vevő diákok nyitottságát, és a rendszerszemlélet, amely később a pályaválasztás során is segíti őket.

Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet által 2016-ban kiadott „Ajánlás az Iskolai Közösségi Szolgálat környezet- és természetvédelmi területen való végzéséhez” című dokumentum iskolán belül végezhető, illetve iskolán kívüli tevékenységeket sorol fel, köztük szerepelnek:

- erdei iskolai munkák, pl. részvétel erdei iskola szervezésében, tematikájának kidolgozásában, a foglalkozásokhoz szükséges eszközök, játékok, feladatok kellékeinek elkészítésében, szabadidős programok, ökológiai játékok szervezésében, a gyűjtött minták szakköri, délutáni vizsgálatában
- rendezvények és kiállítások segítése
- zöld webtartalmak létrehozása
- segítség vetélkedők és projektnapok szervezésében és lebonyolításában
- mérések végzése, pl. zaj, biodiverzitás-vizsgálatok
- békamentésben való részvétel
- bekapcsolódás a nemzeti parkok munkájába, pl. természeti területek vagy fajok védelmének segítése, részvétel élőhely-fenntartási munkákban
- országszerte megvalósuló akcióprogramok segítése, pl. TeSzedd! Akció, Európai Hulladékcsökkentési Hét, Magyar Nemzeti Parkok Hete, Madarak és Fák Napja, Föld Napja.

Anyag és módszer

Kutatásunk elsősorban kvalitatív jellegű, értékelő kutatás (Babbie 1996). Nem állítottunk fel önálló hipotézist, melynek igazolása vagy cáfolata lett volna a célunk; a kutatáshoz megalkotott kérdéssor segítségével az IKSZ nemzeti parkjainkban történő megjelenésének, a megvalósult együttműködések, az IKSZ nemzetipark-igazgatóságokra, illetve a nemzeti

parkokban való jelenlétnek a diákok szemléletmódjára gyakorolt hatásának mérését, értékelését kívántuk elvégezni.

A kutatás módszerül félig strukturált interjúk készítését választottuk (Héra és Ligeti 2005), hiszen a számszerű és konkrétan meghatározható adatok mellett (pl. hány partneriskolával dolgoznak az egyes nemzetipark-igazgatóságok, hány diákot fogadtak eddig, kinek a felelőssége az IKSZ szervezése) olyan adatokra is kíváncsiak voltunk, amelyek nem számszerűsíthetők vagy sorolhatók be egyértelmű kategóriákba, mint például, hogy környezeti nevelési szempontból milyen hatással van a diákokra az igazgatóságon töltött idő. Az interjúk többségét telefonon keresztül vagy személyesen készítettük, két interjú esetében az illetékes kapcsolattartók e-mailen keresztül küldték el a válaszaikat. Az interjúk tervezett időtartama 30 perc volt, amit többnyire a gyakorlatban is sikerült betartani, bár készült ennél némileg rövidebb és hosszabb interjú is.

A kérdések kidolgozása két szakaszban történt. Az első kérdéssort az első három interjú alapján némileg átdolgoztuk, kibővítettük. A végleges kérdéssorban a 21 kérdést négy témakör köré csoportosítottuk:

- Milyen motivációból fogadnak közösségi szolgálatos diákokat az egyes igazgatóságokon?
- Hogyan működik a szolgálat külső szervezése? (itt elsősorban az iskolákkal és a diákokkal való kapcsolattartásra gondoltunk)
- Hogyan működik a szolgálat belső szervezése? (ideértve az adminisztrációt, a feladatok kiosztását, a diákok felkészítését és felügyeletét)
- Feladatokkal kapcsolatos kérdések (pl. milyen konkrét tevékenységekbe vonták be a diákokat, hogyan történik az élmények feldolgozása).

E négy témakör mellett önálló kérdésként vizsgáltuk az igazgatóságok IKSZ-tal kapcsolatos észrevételeit és ajánlásait annak kiderítésére, hogy milyen terheket ró rájuk a közösségi szolgálat megszervezése.

Vizsgálatunk során a tíz hazai nemzetipark-igazgatóság IKSZ-ért felelős munkatársait kerestük meg. Két igazgatóságon nem fogadnak diákokat közösségi szolgálatra, így velük nem készült interjú. Mivel a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság (DINPI) esetében az IKSZ gyakorlati szervezése nem központilag történik, ott az igazgatóság két felelős munkatársával is készült interjú. A két szervezeti egység (a Sashegy Látogatóközpont és az Ökoturisztikai és Környezeti Nevelési Osztály) profilja némileg eltérő, és a diákokat is eltérő feladatokba vonják be, így ezt a két egységet – bár mindkettő a DINPI működési körébe tartozik – a továbbiakban is külön tárgyaljuk.

Az interjúk során az alábbi kérdéseket tettük fel:

- Fogadnak-e diákokat iskolai közösségi szolgálatra? Miért?
- Hány iskolával van együttműködési szerződésük? Helyileg hol helyezkednek el a partneriskolák? (Az utóbbi kérdéssel célunk volt kideríteni, hogy a partneriskolák az igazgatóság működési területén találhatóak-e, vagy távolabbról is érkeznek diákok.)
- Hogyan vették fel a kapcsolatot az iskolákkal? (Ezzel a kérdéssel arra is fényt kívántunk deríteni, hogy ki volt a kezdeményező fél, hogyan kezdődött az együttműködés.)
- A diákok honnan értesülnek róla, hogy végezhetik a nemzetipark-igazgatóságnál is a közösségi szolgálatot?
- Hány diákot fogadtak eddig összesen?
- A diákok inkább egyedül vagy csoportosan érkeznek?
- Kinek a felelőssége az IKSZ-ra érkező diákokkal való munka?
- Az intézményen belül az IKSZ-es diákokért felelős személy kapott-e felkészítést az ezzel járó feladatokról? (pl. adminisztráció, diákok felkészítése/mentorálása)

- Inkább akcióprogramokra, alkalmanként fogadnak diákokat vagy azt szeretik, ha hosszabb időtartamot töltenek ott? Miért?
- Adminisztratív szempontból hogyan ítélik meg az IKSZ rendszerét? Van-e javaslatuk a fejlesztésre? (Adminisztráció alatt értjük pl. a keretszerződés megkötését az iskolákkal, a diákok felkészítését, a baleset- és munkavédelemmel kapcsolatos papírmunkát, a diákok teljesítésének igazolását.)
- Hogyan történik a feladatok meghatározása?
- Hogyan és mennyi idő alatt zajlik az IKSZ-es diákok felkészítése?
- Milyen tevékenységekbe vonják be a diákokat?
- Szükség van-e külön erőforrásra ahhoz, hogy a diákok munkáját kísérik, ellenőrizzék? Ha igen, ez mekkora plusz munkát jelent?
- Előfordul-e, hogy nem egy konkrét feladatot adnak a diákoknak, hanem van lehetőségük választani a feladatok közül?
- Hogyan és hány órában történt az élmények feldolgozása?
- Környezeti nevelési szempontból gyakorolt-e valamilyen hatást az igazgatóságnál eltöltött idő a diákokra? (Ezzel a kérdéssel azt kívántuk kideríteni, hogy az IKSZ iskolán kívüli, természetközeli, közvetlenül környezet- vagy természetvédelemhez kapcsolódó tevékenységként mennyire állítható a környezeti nevelés céljainak szolgálatába.)
- A nemzetipark-igazgatóság számára összességében hasznos volt-e a diákok munkája? Miért? (Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy tudnak-e segíteni a diákok érdemben, vagy esetleg több energiabefektetéssel jár a közösségi szolgálat megszervezése és lebonyolítása, mint amennyit a diákok segíteni tudnak.)

Eredmények és megvitatásuk

Az egyes kérdésekre az alábbi válaszokat kaptuk.

Fogadnak-e diákokat Iskolai Közösségi Szolgálatra? Miért?

A tíz hazai nemzetipark-igazgatóság közül kettő (az Aggteleki és a Duna-Dráva; előbbi fő indokként a középiskoláktól való távolságából fakadó jelentős utazási időt említette) nem fogad középiskolás diákokat közösségi szolgálatra, a másik nyolc igen, legtöbben a program kezdete óta. Ennek okaként két helyen azt jelölték meg, hogy az intézményt a program kezdetén kijelölték fogadó szervezetnek, így köteleességük. Négy helyen elsődleges motivációként a szemléletformálást említették, míg további két igazgatóságnál a szemléletformálás mellett azt is kiemelték, hogy folyamatosan emberierőforrás-hiánnyal küzdenek, így a diákok segítsége jól jön nekik. Egy helyen fő motivációként az önkéntesekkel szerzett korábbi jó tapasztalatok, illetve a segíteni akarás szerepelt.

Hány iskolával van együttműködési szerződésük? Helyileg hol helyezkednek el a partneriskolák?

Ebben a kérdésben igen nagy különbségek adódnak (1. ábra). Hat igazgatóságnál ez a szám 10–20 körüli (Balaton-felvidéki [BfNPI]: 12, Bükki [BNPI]: 8, Fertő-Hanság [FHNPI]: 13, Hortobágyi [HNPI]: 24, Kiskunsági [KNPI]: 15, Körös-Maros [KMNPI]: 20), míg a Duna-IPoly Nemzeti Park Igazgatóság [DINPI] Ökoturisztikai Osztálya körülbelül 50 iskolával működik együtt. Két helyen – a Sashegyi Látogatóközpontban [Sashegy] és az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság [ÓNPI] esetében – pedig az intézménynek csak néhány iskolával van közvetlenül együttműködési szerződése, emellett viszont együttműködnek egy-egy olyan szervezettel, melyek az iskolákat fogják össze. A Sashegyi Látogatóközpont esetében ez a Polgári Természetőr Egyesület: az iskolák az együttműködési szerződést az

Egyesülettel kötik, a konkrét feladatok megszervezését azonban az Egyesület és a Látogatóközpont közösen végzi. Az Órségi Nemzeti Park Igazgatóság esetében a partnerszervezet a Vasi Diákszövetség, a felállás pedig hasonló: az iskolák nem az igazgatósággal, hanem a Diákszövetséggel kötnek szerződést, ahonnan gyakorlatilag „kiközvetítik” a diákokat az igazgatósághoz.

A rendszernek a Sashegyi Látogatóközpont és az Órségi Nemzeti Park Igazgatóság szerint egyaránt az az előnye, hogy a szerződéskötés procedúrája és az adminisztráció egy része kikerül az Igazgatóság feladatköréből, amivel időt és energiát spórolnak meg.

A kérdés második felére adott válaszokból minden esetben az derült ki, hogy a legtöbb, vagy akár az összes partneriskola az igazgatóság működési területén fekszik. A kevés kivételre háromféle magyarázat született:

1. a jelentkező diák személyes okokból valamiért egy konkrét területhez ragaszkodik
2. a jelentkező diák az igazgatóság működési területén él, de kollégiumban lakik az ország másik részében, viszont a közösségi szolgálatot a lakhelyéhez közel szeretné végezni
3. a jelentkező diáknak az igazgatóság területén rokonai, barátai laknak, akiknél sok időt tölt, és ezért ott szeretné végezni a szolgálatot.

Összességében tehát elmondható, hogy a nemzeti-park-igazgatóságokon IKSZ-ot végző diákok minden esetben kötődnek valamilyen szempontból a területhez.

1. ábra. Partneriskolák száma nemzeti-park-igazgatóságoként
Figure 1. Number of partner schools per national park directorate

Hogyan vették fel a kapcsolatot az iskolákkal?

Erre a kérdésre igencsak egybehangzó válaszok születtek: valamennyi igazgatóságot az iskolák vagy a diákok (esetleg a szülők) keresték fel, nem pedig fordítva. Azok az igazgatóságok, ahol a diákok segítségét rendezvényeken veszik igénybe (HNPI, DINPI, KNPI), esetenként célzottan keresnek meg iskolákat (ha nem jelentkezett elég diák egy-egy rendezvényre), de ez viszonylag ritkán fordul elő.

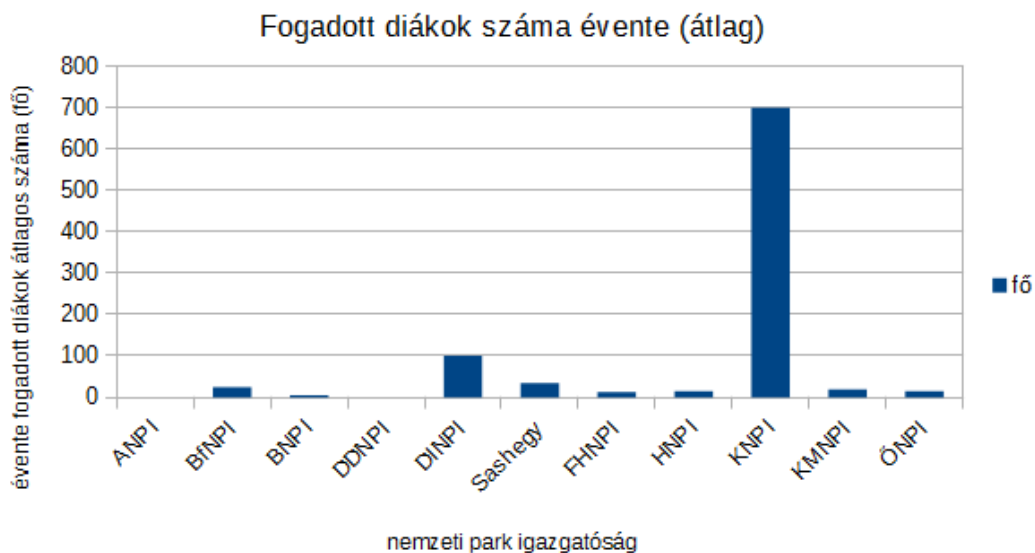
A diákok honnan értesülnek róla, hogy végezhetik a nemzeti-park-igazgatóságnál is a közösségi szolgálatot?

A válaszokban nagy eltérések mutatkoztak. Három igazgatóságtól azt a választ kaptuk, hogy sehogyan nem hirdetik, csak „szájhagyomány” útján terjed a lehetőség, vagy a diákok

jönnek oda kérdezősködni, hogy lehetséges-e az igazgatóságnál végezni a közösségi szolgálatot. Két igazgatóságnál a honlapon is szerepel a lehetőség (a várható feladatokkal együtt), két helyen pedig az oktatási intézményben is érdeklődhetnek a diákok (az egyik igazgatóság az iskolai kapcsolattartót emelte ki, aki a közösségi szolgálat szervezéséért felelős; a másik esetben pedig az iskola honlapján van egy lista azokról a helyekről, amelyekkel az intézménynek együttműködési szerződése van). Három igazgatóság (FHNPI, KNPI, ÖNPI) munkatársai járnak a működési területen fekvő iskolákba iskolai börsékre, előkészítő előadásokat tartani.

Hány diákot fogadtak eddig összesen?

A válaszok megint csak igen eltérőek voltak (2. ábra). Van olyan igazgatóság, ahol eddig összesen 20 diákot fogadtak (BNPI), de olyan is, ahol évente 500-1000 diák érkezik IKSZ-ra (KNPI). A többi helyen a fogadott diákok száma ezek között alakul: BfNPI ~150, DINPI több száz, Sashegyi Látogatóközpont ~200, FHNPI 36, HNPI 50-100, KMNPI 58 (2016 óta), ÖNPI évente 10-20 fő.

2. ábra. Az egyes nemzeti park-igazgatóságokon évente fogadott diákok átlagos száma
Figure 2. Annual average number of students hosted per national park directorate

A diákok inkább egyedül vagy csoportosan érkeznek?

Azokon az igazgatóságokon, ahol évente több diákot fogadnak, általánosabb, hogy a diákok nem egyedül, hanem csoportosan érkeznek a közösségi szolgálatra, például a KNPI és a DINPI esetében lehetőség van arra, hogy egész osztályok menjenek ki egy-egy alkalommal, míg ahol kevesebb diákot fogadnak, ezt a létszámot logisztikailag már nem tudnák kezelni. A többi igazgatóság esetében a diákok egyedül, vagy kisebb (3-5 fős) csoportokban érkeznek az IKSZ teljesítésére.

Kinek a felelőssége az iskolai közösségi szolgálatra érkező diákokkal való munka?

Az adminisztrációs felelősség egy kivételével igazgatóságon a környezeti nevelésért és/vagy ökoturisztikáért felelős osztály vezetőjénél van (az ÖNPI-nél a Természetmegőrzési Főosztály munkatársa intézi az adminisztrációt), míg a diákokkal való közvetlen munka (mentorálás) általában (feladattól függően) egy terepen dolgozó kollégához tartozik.

Az intézményen belül az IKSZ-es diákokért felelős személy kapott-e felkészítést az ezzel járó feladatokról? (pl. adminisztráció, diákok felkészítése/mentorálása)

Erre a kérdésre szintén nagyjából egybehangzó válaszok születtek, miszerint külső segítséget kevésbé kaptak az igazgatóság munkatársai. Többen említették, hogy az OFI kiadványaiból tájékozódtak, illetve részt vettek az OFI által tartott tájékoztatón. Szintén többen kiemelték, hogy a többi igazgatóságon dolgozó kollégával sokat tanultak egymástól (például a minden évben megrendezett környezeti nevelési konferencia keretein belül). A válaszok alapján az adminisztrációs keretek a kezdettől fogva nagyjából tiszták voltak, viszont a gyakorlati megvalósítás részletei menet közben alakultak ki.

Inkább akcióprogramokra, alkalmanként fogadnak diákokat, vagy azt szeretik, ha hosszabb időtartamot töltenek ott? Miért?

A válaszok igen nagy eltéréseket mutatnak. Valamennyi igazgatóságnál jártak olyan diákok is, akik csak néhány órát töltöttek ott az IKSZ keretein belül, és olyanok is, akik hosszabb időt töltöttek ott, akár mind az 50 órát. A válaszok alapján alapvetően három kategóriát lehet elkülöníteni:

- A diákok többsége hosszabb időt tölt az igazgatóságon. Ez két igazgatóságra volt egyértelműen jellemző (ŐNPI, KMNPI). Az Igazgatóság számára ez előnyös, mert több segítséget kapnak a diákoktól, jobban megismerik őket.
- Változó, körülbelül ugyanannyian esnek mindkét kategóriába. A válaszok alapján ez a legáltalánosabb eset. Egy igazgatóság (HNPI) emelte ki, hogy bár rövidebb és hosszabb időre is érkeznek diákok, számukra az az előnyösebb, ha hosszabb időt töltenek ott, hiszen jobban beleszoknak a feladatokba, többet tudnak érdemben segíteni. Másik három helyen (BfNPI, BNPI, Sashegy) úgy alakították ki a rendszert, hogy mindkét esethez tudnak alkalmazkodni, érdemi feladatokat adni a diákoknak.
- A legtöbb diák csak rövid időt tölt az igazgatóságnál. Hárman válaszolták azt, hogy náluk általában kevesebb időt töltenek a diákok, ezek közül két igazgatóságon (DINPI, KNPI) évente több száz diákot fogadnak, a többség számára hosszú távon nem tudnának értelmes elfoglaltságon biztosítani. A harmadik igazgatóságon (FHNPI) a feladatok jellege miatt szintén nem okoz problémát, hogy a diákok többsége csak pár órát tölt ott közösségi szolgáltatáson.

Adminisztratív szempontból hogyan ítélik meg az IKSZ rendszerét? Van-e javaslatuk a fejlesztésre?

Négy igazgatóságnál (BfNPI, DINPI, HNPI, KNPI) nem érzik problémásnak az adminisztrációt, csak azt emelték ki, hogy nem szabad hagyni feltornyosulni a papírokat. Az egyik igazgatóságon (HNPI) azt is megemlézték, hogy az igazolás szempontjából kifejezetten kényelmes a rendszer, jó, hogy nem kell mindenkinek külön igazolást írni. Egy igazgatóságnál (FHNPI) a munkavédelemmel kapcsolatos papírmunkát találják kicsit soknak. Egy helyen (KMNPI) említették nehézségként, hogy a diákok nincsenek tisztában az iskolai közösségi szolgálat adminisztrációs kereteivel. A többi helyen (BNPI, Sashegy, ŐNPI) a fő problémát a keretszerződés iskolákkal történő egyeztetése jelenti, ami sokszor idő- és energiaigényes folyamat. A Sashegyi Látogatóközpont esetében nehézséget jelent az is, hogy az adminisztráció a DINPI központjában történik, így ha valamit korrigálni kell, akkor az plusz időt jelent.

Javaslatok négy helyről érkeztek, de ezek közül csak az egyik érinti közvetlenül az IKSZ adminisztrációs rendszerét. Eszerint az adminisztrációt, főként a teljesítések igazolását érdemes lenne átvinni egy digitális felületre, ahol a felelősnek csak néhány kattintásba kerül megadni az igazolást a teljesítésről. Ennek szemléletformálási jelentősége is lenne, hiszen a 21. században életünknek egyre több területén jelenik meg a digitalizáció. Egy másik javaslat

arra vonatkozott, hogy a tanéven kívül, szünetekben (akár a tavaszi vagy őszi szünetben, akár a nyári vakáció során) a diákok napi 3 óránál több időt tölthessenek közösségi szolgálattal. Ez a javaslat minden valószínűség szerint a szabályozás nem megfelelő ismeretéből fakad, ugyanis tanítási időszakon kívül a diákok már napi 5 órát tölthetnek közösségi szolgálattal. A harmadik és negyedik javaslat az IKSZ általános kommunikációjával volt kapcsolatos. Ezek szerint érdemes lenne a közösségi szolgálat társadalmi jelentőségét a jelenleginél erőteljesebben kommunikálni, hogy nagyobb elfogadottságnak örvendjen, és ne kötelező rosszként tekintsenek rá a diákok (és családjaik), illetve fontos lenne a diákok és szülők számára egyértelműen tisztázni az IKSZ adminisztrációs kereteit, pl. hogy a teljesítési napló kitöltése a diák feladata.

Hogyan történik a feladatok meghatározása?

A diákokat olyan munkákba vonják be, amelyek az igazgatóságokon az IKSZ-ra érkező diákok jelenléte nélkül is folynak, így nagyjából lehet előre tudni, hogy az egyes időszakokban milyen munkák és rendezvények várhatók. Néhány esetben az igazgatóság a honlapon, Facebookon vagy e-mailes levelezőlistán teszi közzé az aktuális lehetőségeket, és ha nincs megfelelő számú jelentkező, akkor célzottan keresnek meg olyan tanárokat, iskolákat, akikkel már hosszabb ideje van együttműködésük. A feladatok meghatározásánál fontos szempont, hogy az IKSZ által előírt 3 (tanítási szünetekben 5) órás keretbe beleférjen a tevékenység, valamint az, hogy a balesetvédelmi előírásoknak is megfeleljenek a munkák.

Hogyan és mennyi idő alatt zajlik az IKSZ-es diákok felkészítése?

A felkészítés hossza és tartalma erősen függ az aktuális feladattól. Egy esetben (BfNPI) azt a választ kaptam, hogy a felkészítést az iskolák végzik, de általában ez a feladat az igazgatóságokra hárul. Általánosságban elmondható, hogy a felkészítés a helyszínen zajlik, ahol az igazgatóság munkatársa bemutatja az adott feladatot, annak jelentőségét, és munka- és balesetvédelmi oktatást is tart. A legtöbb esetben a helyi felkészítés 15-35 percet vesz igénybe, ezt egy esetben (KNPI) megelőzi egy 45 perces közös iskolai felkészítés. Ennél több időt két helyen szánnak a diákok felkészítésére: a BNPI-nél egy körülbelül 90 perces beszélgetéssel indul a közösségi szolgálat, amin általában nemcsak a diák, hanem a kapcsolattartó tanár is jelen van; az ÖNPI-nél pedig 2-3 óra elméleti felkészítés után a diákok még több órát töltenek terepen az igazgatóság munkatársaival gyakorlati felkészülésként is.

Milyen tevékenységekbe vonják be a diákokat?

Alapvetően minden igazgatóság öt típusú tevékenységbe vonja be a diákokat:

- rendezvényeken történő segítségnyújtás: reggeli kipakolás és esti elpakolás, játékok őrzése (esetleg levezetése), látogatók regisztrálása, látogatószámlálás, látogatók felvilágosítása, animátori tevékenységek, versenyek és vetélkedők lebonyolítása; ilyen tevékenységekre a legtöbb igazgatóságon fogadnak diákokat
- táborokban történő segítségnyújtás: tanítási időszakon kívül (főként a nyári szünet alatt) három igazgatóságon (BNPI, FHNPI, HNPI); a diákok itt főként a táborvezetőket segítik például csoportkísérőként, vagy feladatok előkészítésében és levezénylésében
- látogatóközpontokban történő segítségnyújtás: a fő tevékenység általában a látogatók tájékoztatása akár a mindennapokban, akár különböző rendezvényeken (BfNPI: Levendula Ház, BNPI: Nyugati Kapu Látogatóközpont, DINPI: Sashegy Látogatóközpont, KMNPI: különböző látogatóközpontok)
- természetvédelmi kezelési, felmérési, monitoring munkák: cserjeirtás, kivágott cserjék deponálása, vagy aprítógép közelébe szállítása, idegenhonos növények elleni kezelések utómunkái, gyepkezelési feladatok, a területen megvalósuló kutatás

jegyzőkönyvezése, lepke- és lágyszárú felmérés, cönológiai felmérések, madárodú-készítés, békamentés; minden igazgatóságon van lehetőségük a diákoknak ilyen jellegű tevékenységek közül is választani.

- karbantartási munkák: tanösvény-karbantartás, tanösvény táblák festése, udvarrendezés és állagmegóvó munkák (pl. komposztáló kifestése), TeSzedd! akciók (szemétszedés); az igazgatóságok többségénél van lehetőség részt venni ilyenekben.

Szükség van-e külön erőforrásra ahhoz, hogy a diákok munkáját kísérjék, ellenőrizzék? Ha igen, ez mekkora plusz munkát jelent?

Noha a szervezés és a mentorálás külön terhet ró az igazgatóságok munkatársaira, egyik igazgatóságnak sincs lehetősége plusz anyagi forrást az IKSZ-ra fordítani. A kapcsolódó feladatok ezért minden esetben az igazgatóságok munkatársai között oszlanak meg, munkaköri feladatként.

Előfordul-e, hogy nem egy konkrét feladatot adnak a diákoknak, hanem van lehetőségük választani a feladatok közül?

A legtöbb igazgatóságon van valamennyi választási lehetőségük a diákoknak, például választhatnak az adott időszak munkái közül vagy önként jelentkezhetnek a meghirdetett feladatokra. Ha a diákok nagyobb csoportban, egész osztállyal érkeznek közösségi szolgálatra, akkor nincs lehetőség választásra, hiszen annyi embernek nem feltétlenül tudnak különböző értelmes elfoglaltságot adni.

Hogyan és hány órában történt az élmények feldolgozása?

Általánosságban elmondható, hogy az élmények feldolgozására kevésbé fektetnek hangsúlyt. A legtöbb esetben a szolgálat végén egy rövid beszélgetés formájában történik a feldolgozás, megkérdezik, hogyan érezték magukat, ajánlanák-e másnak is. Egy esetben (BNPI) van egy hosszabb alkalom az élmények feldolgozására, ez 60-90 percet szokott igénybe venni, és általában a kapcsolattartó tanár is jelen van.

Környezeti nevelési szempontból gyakorolt-e valamilyen hatást az igazgatóságnál eltöltött idő a diákokra?

A legtöbb válasz egyértelmű igen volt, egy helyen azzal a kiegészítéssel, hogy ez inkább csak azokra a diákokra igaz, akik nem csak egy-két órát töltenek az igazgatóságon, míg egy másik kapcsolattartó szerint ennyire rövid idő alatt is hatékonyan lehet szemléletformáló tevékenységet végezni. Olyan vélemény is elhangzott, miszerint az IKSZ-tal az igazgatóságnak nem célja a diákok megnyerése a természetvédelem ügyének, de több helyen (BNPI, Sashegy, KNPI, KMNPI, HNPI, ÖNPI) is elsődleges cél a szemléletformálás, a környezet- és természetvédelmi példamutatás. A kérdéssel kapcsolatban a következő konkrétumok hangzottak el:

- a közösségi szolgálat az igazgatóságon felkelti a diákok érdeklődését a természetvédelem iránt
- belelátnak egy természetvédelmi szakember munkájába
- bepillantást nyernek a természetvédelem működésébe, a természetvédelmi beavatkozásokba, a napi tevékenységekbe
- hasznos információkat szereznek a természetvédelemről, megismerhetik természeti értékeinket
- olyan szemlélettel találkoznak, amivel máshol nem
- megtudják, hogyan segítették az igazgatóság munkáját, illetve a természetet.

A felsorolt környezeti nevelési szempontok mellett azt is pozitívumként említették, hogy a diákok belelátnak egy munkahely működésébe, a munkaszervezés folyamatába, illetve, hogy egy hasznos célért dolgozhatnak együtt másokkal.

A nemzetipark-igazgatóság számára összességében hasznos volt-e a diákok munkája? Miért?

Anyagi haszna természetesen egyik igazgatóságnak sem származik az iskolai közösségi szolgálatra érkező diákok fogadásából. Azt több válaszadó is kiemelte, hogy a diákokat elsősorban szemléletformálás céljából fogadják, hiszen figyelembe véve a szervezéssel és mentorálással járó plusz terheket, sokszor hatékonyabb és gyorsabb lenne, ha maguk végeznék el a munkákat. A diákok változó mértékben tudnak érdemben segíteni az egyes igazgatóságokon, ez főként akkor kiszámíthatatlan előre, ha egész csoportok érkeznek. Összességében tehát a nemzetipark-igazgatóságok számára a legtöbb esetben a diákok csak csekély gyakorlati segítséget jelentenek, az IKSZ programnak a nemzeti parkokban elsősorban környezeti nevelési jelentősége van.

Jó gyakorlatok környezeti nevelés, szemléletformálási szempontból

Az egyes nemzetipark-igazgatóságok igen változatos tevékenységekbe vonják be a közösségi szolgálatra érkező középiskolás diákokat. A fentebb címszavakban felsorolt tevékenységek közül bemutatunk néhány, szemléletformálási szempontból jó példát.

Lepke és lágyszárú monitoring az Őrségi Nemzeti Parkban

Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság a diákok alacsony létszámának (évi 10-20 fő) köszönhetően több odafigyelést és felkészítést igénylő feladatokba igyekszik bevonni őket. A diákok a legtöbb esetben egyedül és a tanítási időszakon kívül érkeznek közösségi szolgálatra. Többnyire lepke vagy lágyszárú (pl. kornis tárnics) monitoring tevékenységekben vesznek részt.

A felkészítés a feladat specifikussága miatt több időt vesz igénybe, mint más feladatok esetében. Egy 2-3 órás elméleti felkészítés (a munka menete, jelentősége, és a felmérés során várhatóan előforduló fajok bemutatása) után a gyakorlati felkészülési szakasz akár 6 órát is igénybe vehet, azonban itt már tényleges terepi munka folyik, csoportosan. Úrlapon kell jelölniük a felmért fajokat, GPS koordinátáikat, fotót csatolva minden jelöléshez.

A rendszer előnye, hogy a diákok alacsony létszáma és a hosszabb felkészülés lehetőséget ad komolyabb elmélyülésre és mentorálásra, bizalmi viszony kialakulására; a fotódokumentáció miatt nem keletkeznek téves adatok az esetleges félrehatározásból; a diákok kipróbálhatják magukat egy természetvédelmi terepi munkában, amire a tantermi órák keretein belül többnyire nincs lehetőségük; jobban megismerkedhetnek lakóhelyük természeti környezetével, ami segít felkelteni az érdeklődésüket annak védelme iránt.

Élőhelykezelés a Sashegyen

A budai Sashegyi Látogatóközpontban eddig összesen körülbelül 200 középiskolás diák teljesített iskola közösségi szolgálatot. Nagyobb létszámban (egyszerre 15-25 fő) általában a Polgári Természetőr Egyesülettel való együttműködés keretein belül érkeznek diákok. A természetvédelmi terület elhelyezkedése és jól dokumentált története lehetőséget nyújt annak bemutatására, hogy a természetvédelemnek nem csak az emberi településektől távol eső, érintetlen területek élővilágának és ökoszisztémájának megőrzése a feladata, hanem a sűrűn lakott városok területén fekvő természeti értékek óvása, védelme is – és hogy ezen területek védelméhez a helyi lakosok jelentős mértékben hozzá tudnak járulni. A diákokat elsősorban az orgona és más idegenhonos fa- és cserjefajok elleni küzdelembe vonják be. Feladataik közé tartozik a cserjeirtás, a kivágott cserjék deponálása, a cserjék aprítógép közelébe történő szállítása, illetve az utókezelési munkák is. Az élőhelykezelési munkák megkezdése előtt

nagyjából 30 perces felkészítésen vesznek részt, melynek során megismerkednek a területtel, illetve azt is megtudják, hogy a munkájuk milyen szempontból jelent segítséget a természetvédelemnek és a Látogatóközpontnak; munka- és balesetvédelmi oktatásban is részesülnek, és mindvégig felügyelet alatt dolgoznak.

A közösségi szolgálatos diákok élőhelykezelési munkákba való bevonásának előnye, hogy a természet védelme kézzel fogható közelségbe kerül a városon belül is, ráadásul a diákok megismerkedhetnek a főváros egy páratlanul értékes területével, amit ezáltal elkezdhetnek magukénak érezni (főként, ha a Sas-hegy környékén laknak). Emellett megtanulnak különbséget tenni az őshonos és idegenhonos fajok között, és megtanulják azt is, hogy nem csak egyes fajok, hanem élőhelyeik is védelemre szorulnak. A felsorolt tevékenységek könnyű fizikai munkaként kiválóan megfelelnek azoknak a diákoknak, akik szívesen végeznek valamilyen aktív tevékenységet, ugyanakkor a munka során nem veszélyeztetik sem saját testi épségüket, sem társaikét. Az sem elhanyagolható szempont, hogy a diákok valóban hasznos segítséget tudnak nyújtani a Látogatóközpont számára.

Segítség a jeles napokon, nemzeti parki programokon a Hortobágyi Nemzeti Parknál

A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóságán évente 10-20 főt fogadnak, különböző programokra:

- kérdőívezés és szervezési feladatok a Hortobágyi Lovasnapokon, segítség lovas versenyek lebonyolításában,
- állomás vezetése a „Pásztorok viselt dolgai” nevű vetélkedő döntőjén,
- segítség a Hortobágyi-halastavi Kisvasút Napjának programjain, kézműves foglalkozásokon, illetve
- a Hídivásáron,
- a cégénydányádi Kőlcsey-Kende Kastély rendezvényein (pl. madárgyűrűzés a Cégénydányádi Kastélypark tanösvényen, Szamosfeszty).

A közösségi szolgálatra érkező diákok ezekben az esetekben főként logisztikai és szervezési segítséget nyújtanak az igazgatóság által szervezett programokon. Az ezekhez hasonló hagyományörző és ismeretterjesztő programok szerves részét képezik egyrészt a nemzeti park-igazgatóságok munkájának, másrészt pedig a természetvédelem céljainak is, hiszen ezeken a programokon keresztül hatékonyan el lehet érni mind a helyi lakosokat, mind az eseményekre érkező turistákat (Kulcsár 2015). Egy program megszervezése és lebonyolítása idő- és energiaigényes folyamat, melynek során jól jöhetnek a segítő kezek. A diákokat nem központilag készítik fel, hanem minden esetben a helyszínen, a felelős kolléga végzi a felkészítést, ami a feladatok jellegéből adódóan nagyjából 15 percet vesz igénybe. A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósághoz főleg kis csoportokban vagy egyedül érkeznek a diákok, és valamivel többen vannak azok, akik hosszabb időt töltenek ott a közösségi szolgálatból, így a rendezvények logisztikai feladatait jól szét lehet osztani a diákok között. A diákok sokat tanulhatnak a lakókörnyezetükről, a hortobágyi hagyományokról, élőhelyekről és élőlényekről, és tevékenyen részt vehetnek a környezeti nevelési munkákban, a helyben tanultakat továbbadva más érdeklődőknek.

Következtetések és javaslatok

A nemzeti park-igazgatóságok iskolai közösségi szolgálatért felelős képviselőivel készített interjúk alapján számos hasonlóságot és különbséget állapíthatunk meg az igazgatóságok iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos hozzáállásában és gyakorlataiban. A legnagyobb különbségek a partneriskolák, illetve a fogadott diákok létszámában mutatkoztak, illetve ez utóbbihoz kapcsolódva abban is, hogy a diákok inkább egyénileg (vagy kis csoportokban)

vagy csoportosan érkeznek, és hogy hosszabb időt töltenek az igazgatóságon, vagy csak egy-két alkalmat (1. táblázat).

Nemzetipark-igazgatóság	Fogadott diákok száma / év (átlag)	Csoportosan, vagy egyedül érkeznek?	Alkalmanként, vagy hosszú távra fogadnak diákokat?	Hogyan értesülhetnek a diákok arról, hogy az igazgatóságon is tölthetik a közösségi szolgálatot?
BfNPI	25	egyedül	változó	iskolai kapcsolattartótól, az igazgatóság honlapjáról
BNPI	5	egyedül	változó	szájhagyomány útján
DINPI	100	csoportosan	alkalmanként	szájhagyomány útján
Sashegy	35	csoportosan	változó	tájékoztatót küldenek az iskoláknak
FHNPI	13	kis csoportokban	alkalmanként	igazgatóság honlapjáról, iskolai börszékről, szájhagyomány útján
HNPI	15	kis csoportokban	változó	igazgatóság honlapján, partneriskolák honlapján
KNPI	700	csoportosan	alkalmanként	előkészítő előadás az iskolákban, levelezőlista és Facebook-csoport az érdeklődőknek, osztályfőnökökön keresztül
KMNPI	20	kis csoportokban	hosszú távra	szájhagyomány útján, partneriskolákon keresztül
ÖNPI	15	egyedül	hosszú távra	igazgatóság honlapjáról, iskolai tájékoztatókról

1. táblázat. A nemzetipark-igazgatóságokon fogadott diákok néhány jellemzője.

Table 1. Some parameters of students hosted by national park directorates.

Azokon az igazgatóságokon, ahol évente százas nagyságrendben fogadnak diákokat (DINPI, KNPI), többségében csoportosan érkeznek a közösségi szolgálattal, és ennek megfelelően inkább alkalmanként, mintsem hosszú távra, hiszen a nagyobb csoportok számára nemcsak a közösségi szolgálat megszervezése idő- és energiaigényes folyamat, hanem az is nehézséget jelentene, hogy hosszú távra értelmes munkát biztosítsanak 20-30 diáknak. Ennek megfelelően ezeken az igazgatóságokon főként az alkalmi jellegű munkákban veszik igénybe a közösségi szolgálattal érkező diákok segítségét, mint például rendezvényeken történő pakolásra, látogatószámlálásra, játékok őrzésére, tanösvény-karbantartásra. Azokon az igazgatóságokon, ahová kisebb létszámban érkeznek a diákok, nagyobb a szórás, de általánosságban elmondható, hogy minél kevesebb diákot fogadnak az adott igazgatóságon, annál nagyobb felkészülést igénylő feladatokba vonják be a középiskolásokat. Érdekes adalék, hogy nincs egyértelmű összefüggés az évente átlagosan fogadott diákok száma, és az igazgatóságok hirdetési stratégiája között (1. táblázat).

Ezzel együtt mind a nyolc nemzetipark-igazgatóság, amely fogad diákokat, remekül tudott alkalmazkodni ahhoz a célhoz, amelyet az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatban maga elé tűzött. A konkrét szabályozással kapcsolatban azonban több helyen is akadt félreértések és hiányosságok, leginkább az órák ledolgozásával kapcsolatban. Többször is elhangzott például, hogy a diákok szívesen töltenének hosszabb időt az adott helyen, de a szabály miatt legfeljebb 25 órát segíthetnek egy szervezetnél, ezért nincs arra lehetőség, hogy az egész közösségi szolgálatot ott végezze a diák. Ugyan az OFI által megfogalmazott ajánlásban valóban szerepel, hogy érdemes az iskolai közösségi szolgálatot több helyen letölteni, hogy minél több tevékenységet kipróbálhassanak a középiskolások, ez azonban csak ajánlás, nem kötelező érvényű szabályozás. A másik problémás pont, ami előkerült, hogy a

diákoknak naponta csak 3 órányi közösségi szolgálat igazolható, pedig például a nyári napközis táborokban, tanítási időszakon kívül ennél többet segíthetnének egy nap a diákok. A köznevelési törvény szerint azonban tanítási időszakon kívül az igazolható órák száma nem 3, hanem 5, ami – úgy tűnik – sajnos elkerülte az illetékesek figyelmét. Ezen félreértések alapján érdemes lenne a nemzetipark-igazgatóságok IKSZ-ért felelős munkatársai (illetve minden más, környezet- és természetvédelmi téren munkálkodó, az IKSZ programban fogadó intézményként működő szervezet) számára egy rövid és átlátható összefoglalót küldeni az alapvető szabályok tisztázása érdekében. Hasonló céllal létezik már akkreditált továbbképzés a szociális és a kulturális területen IKSZ-os diákokat fogadó intézmények számára. Az OFI a nemzetipark-igazgatóságokkal közösen dolgozhatná ki a tematikát, bevonva környezeti neveléssel és természetvédelemmel kapcsolatban pedagógiai tapasztalattal rendelkező szervezeteket.

Az IKSZ környezeti neveléstől független előnyeivel kapcsolatban az került leggyakrabban megfogalmazásra, hogy a program keretein belül a középiskolás diákoknak lehetőségük van bepillantást nyerni egy munkahely működésébe, munkafolyamatok szervezésébe. Így a különböző fogadó intézmények kipróbálásán keresztül a diákok nagy segítséget kaphatnak a pályaválasztásban is. Emellett még azt emelték ki többen is a megkérdezettek közül, hogy a diákok megtapasztalhatják, milyen érzés másokkal együtt dolgozni egy hasznos cél érdekében, miközben fejlődnek a kommunikációs készségeik, és megtanulnak hatékonyan dolgozni egy csapatban.

Az interjúk során kiderült, hogy a nemzetipark-igazgatóságok többségénél az IKSZ elsődleges célja nem az, hogy bizonyos feladatok elvégzésére segítséget kapjanak a középiskolás diákoktól (bár néhány esetben kiemelték, hogy a diákok munkája kifejezetten hasznos számukra), hanem inkább a környezeti nevelés eszközeként fogják fel a programot, egy olyan lehetőségként, mely kapcsolódási pontot nyújt a számukra egyébként kevésbé elérhető korosztály felé. A környezeti nevelési szempontok fontosságát még azok az illetékesek is kihangsúlyozták, akik szerint a nemzetipark-igazgatóságoknak ebben az esetben nem célja a diákok megnyerése a természetvédelem céljainak, viszont az ismeretterjesztést és a természetvédelem feladataiba és céljaiba történő bepillantást a program fontos „melléktermékének” tartják.

A programmal több nemzetipark-igazgatóságnak is elsődleges célja a szemléletformálás, illetve a példamutatás. Az IKSZ különösen hasznos eszköz a környezeti nevelésben, hiszen az iskola tantermeiből kilépve a diákok itt nem passzív résztvevői egy pedagógiai folyamatnak, nemcsak előadásokat hallgatnak és kérdésekre válaszolnak, hanem maguk is aktívan részt vesznek valamilyen tevékenységben, amely közvetlenül kapcsolódik a természetvédelem céljaihoz, így nagyobb az esélye annak, hogy felébred az érdeklődésük annak problémái és feladatai iránt, ami hosszú távon csak pozitív hatással lehet a fiatalok szemléletmódjára.

Több kapcsolattartó is említette, hogy a közösségi szolgálatos diákok közül volt, aki a szolgálat letöltése után is maradt önkéntesként az igazgatóságnál, egyetemi tanulmányait természet- vagy környezetvédelmi területen kezdte meg vagy ilyen témájú versenyhez kért mentorálást az igazgatóságtól. Ezek a példák arra utalnak, hogy az érdeklődő középiskolások számára az IKSZ fontos lehetőség, mely során kapcsolatokat építhetnek, tágíthatják a látókörüket, és a pályaválasztásban is segítségükre lehet. Ugyanakkor a közösségi szolgálat megszervezése, adminisztrációja, a diákok felkészítése és felügyelete plusz erőforrást igényel az egyébként is humánerőforrás-hiánnyal és túlterheltséggel küzdő nemzetipark-igazgatóságok részéről.

A bemutatott válaszok az igazgatóságok munkatársainak véleményét tükrözik, az eredmények alátámasztására fontos lenne felmérést végezni a nemzetipark-igazgatóságoknál közösségi szolgálati időt töltött diákok körében.

Irodalom

- Babbie, E. 1996: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó, Budapest.
- Bertomeu, P. F., Gonzales, E. L. 2014: El Aprendizaje y el servicio en educación secundaria. *Revista Iberoamericana de Educación* 64(2): 1-15.
- Bodó M. 2015: Az Iskolai Közösségi Szolgálat bevezetésének tapasztalatai. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- Čeřovský, J. 1971: Environmental education in the school curriculum. *Biological Conservation* 3(4): 301-302.
- Ching, S. H. 2018: Turning a Service Learning Experience into a Model of Student Engagement: The Lighthouse Heritage Research Connections (LHRC) Project in Hong Kong. *The Journal of Academic Librarianship* 44(2)
- Demokratikus Ifjúságért Alapítvány 2012: Módszertani kézikönyv iskolai közösségi szolgálati tevékenységek és projektek megvalósításához. DIA, Budapest.
- Héra G., Ligeti Gy. 2005: Módszertan. Osiris Kiadó, Budapest.
- Hodges, K. E. 2016: Enhancing student engagement and learning via the optional Biodiversity Challenge. *Global Ecology and Conservation* 5: 100–107.
- Huy, M. Q., Sharma, S. 2017: Devising a Guideline for Conservation Education for Secondary Students. *Redefining Diversity & Dynamics of Natural Resources Management in Asia* 3: 163–176.
- Hyndorn, D. L. 2007: Community Service-Learning in Statistics: Course Design and Assessment. *Journal of Statistics Education* 15(2)
- Karema, A. F. H. A., Osman, K., Meerah, T. S. M. 2010: The effectiveness of classroom and non classroom activities on developing Saudi Arabian secondary students' environmental values. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 9: 408–413.
- Knowledge Development Centre 2007: The Impact of High School Mandatory Community Service Programs on Subsequent Volunteering and Civic Engagement. Research Report. Toronto.
- Kőszegi M., Bottlik Zs., Telbisz T., Mari L. 2015: Human-environment relationships in modern and postmodern geography. *Hungarian Geographical Bulletin* 64(2): 87–99.
- Kulcsár N. 2015: Consumer value dimensions of rural tourism in Hungary. *Hungarian Geographical Bulletin* 64(2): 127–141.
- Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016: Ajánlás az iskolai közösségi szolgálat környezet- és természetvédelmi területen való végzéséhez. OFI, Budapest.

Jogszabályi háttér

2005. LXXXVIII törvény a közérdekű önkéntességről

Nemzeti Köznevelés Törvény (2011. évi CXCV törvény a nemzeti köznevelésről)

110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

COMMUNITY SERVICE-LEARNING ACTIVITIES AND EXPERIENCES OF THE HUNGARIAN NATIONAL PARK DIRECTORATES

B. LIPKA¹, M. BODÓ², A. VARGA², G. FARKAS³, Á. MALATINSZKY¹

¹ Szent István University, Institute of Nature Conservation and Landscape Management
H-2103 Gödöllő, Páter K. 1, Hungary, e-mail: borbala.lipka@gmail.com

² Eszterházy Károly University, Hungarian Institute for Educational Research and Development,
H-1074 Budapest, Rákóczi út 70-72.

³H-2053 Herceghalom, Széchenyi utca 27.

Keywords: community service-learning, environmental education, good practices, national park directorate, nature conservation,

Compulsory community service-learning was launched in 2012 in Hungary. We studied how the Hungarian national park directorates have cooperated with secondary schools during the past six years within this program via giving tasks for secondary school students to fulfil their community service in protected areas. Eight of the ten national park directorates host students, most of them constantly since 2012. Number of cooperating secondary schools varies between 8 and 50 per each directorate; almost all of them are situated in the operational area of the directorate. Each national park hosts 20 to 700 students annually (greater numbers mean groups of students rather than individuals). Some students spend only a couple of hours community service at a national park directorate, while others fulfil the whole 50 hours compulsory service at one directorate. The main activities that secondary school students do are helping in festivals, summer camps, and national park information centres;

nature conservation works, habitat reconstructions, research, monitoring; and maintenance works. Majority of the directorates handle the community service-learning program primarily as a means of environmental education and attitude forming, to create effective contact with secondary school students who are otherwise hard to reach. We present some good practices from this point of view.